

Vesna GIRARDI JURKIĆ

PREDMETI UMJETNIČKOG OBRTA I DUHOVNOG RAZVITKA STANOVNIKA ANTIČKE ISTRE

UDK 904:73/74>(4975-3 Istra)“652“

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 25.06.2010.

Odobreno: 15.09.2010.

Vesna Girardi Jurkić

Sveučilište u Zagrebu,

Hrvatski studiji,

HR - 10000, Borongajska

e-mail: vesna.girardi-jurkic@pu-t.com.hr

U mjetnički obrt obuhvaća niz djelatnosti umjetnika i obrtnika, izvođača umjetničkih zamisli, kreacija predložaka, koje su činile ali i duhovno obogaćivale svakodnevnicu pojedinca ili zajednice. Razina životne i duhovne stvarnosti ovisila je o gospodarskoj i socijalnoj razini naručitelja kao i o njegovom ukusu i obrazovanju, ali i o sposobnosti kreatora i izvođača djela.

U Istri, kao području života članova carskih i senatorskih obitelji, te hijerarhijski brojnih službenika, svećenika i vojnika, naručivala su se i kupovala kvalitetno izrađena umjetnička djela kao i uporabni predmeti svakodnevnog života. Keramički proizvodi s minucioznim detaljima, srebrni i zlatni nakit, posebno geme, gravirane narukvice, izradevine su serijskog obrta u kojima se ogleda i umjetnička crta. Značajni su mozaički podni i zidni detalji od kojih se svakako izdvaja tegula vermicula s likom Dioniza iz rimske vile u Verigama na Brijunima i kompozicija "Kažnjavanje Dirke" iz urbane vile u Puli kao i fresko dekoracije rimskih prostora. Kamene skulpture Antonije Minor i Agripine Minor iz Pule visoke su umjetničke i spomeničke vrijednosti.

Sve ove grupe uporabnih predmeta i rimskih spomenika većim su dijelom otkrivene u nekropolama (Pula, Medulin, Nezakcij, Savudrija, Sv. Ivan Kornetski i dr.), a pojedinačni nalazi kamene i mozaičke antičke baštine potječu iz Poreča, Pule, Nezakcija i Plomina.

Ključne riječi: umjetnost, obrt, nakit, keramika, mozaici, freske, skulpture. Mediteran, Istra

Antički građanin, općenito rečeno, svaki stanovnik rimske države pa tako i rimske Istre, bez obzira na poziciju u društvenoj ljestvici, tijekom svakodnevnog života proizvodio je i koristio predmete umjetničkog obrta. Kao višak proizvoda, predmeti umjetničkog obrta bili su značajan trgovački proizvod i tako kapilarno raširenom trgovinom od Velike Britanije do Perzije i od

Rajne i Dunava do Španjolske, sjeverne Afrike i Egipta, omogućili direktne i indirektne kontakte naroda, ali i značajna prožimanja umjetničkih i duhovnih strujanja u tom antičkom vremenu.

Umjetnički obrt u svom naslovu sadržava niz djelatnosti umjetnika i obrtnika, izvođača umjetničkih zamisli, kreacija predložaka koje su činile ali i duhovno

Sl. 1. Pula, torzo imperatora (Foto: Duško Marušić Čiči)

Sl. 2. Pula, Agrippina mlada (Foto: Duško Marušić Čiči)

obogaćivale svakodnevnicu pojedinca ili zajednice.

Razina životne i duhovne stvarnosti ovisila je o gospodarskoj i socijalnoj razini naručitelja kao i o njegovom ukusu i obrazovanju, ali i o sposobnosti kreatora i izvođača djela.

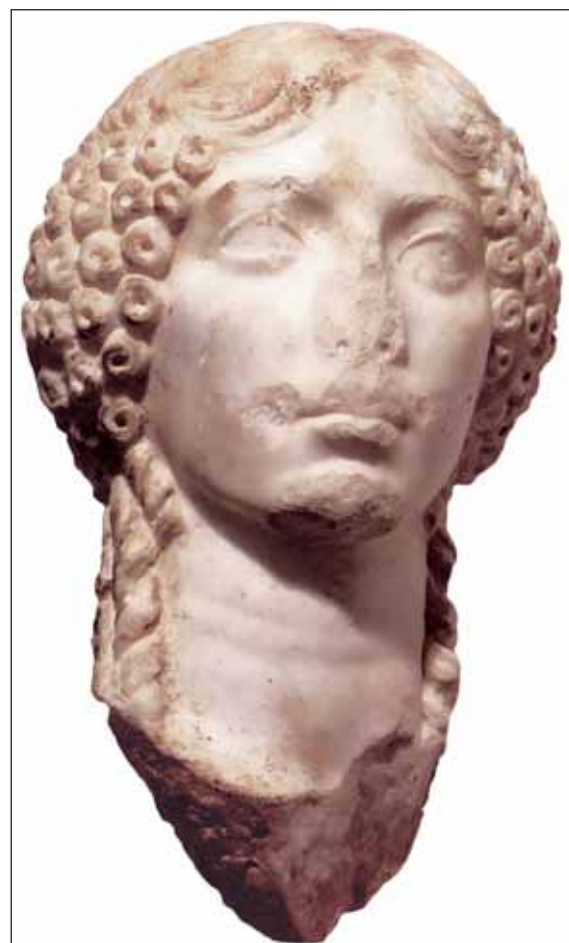
Kad se govori o Rimljaninu, ne misli se na jednu trećinu robovske populacije 1. stoljeća, u doba cara Augusta, već se govori o ljudima srednjeg i višeg staleža, koji su predmete umjetničkog obrta mogli nabaviti i koristiti u svakodnevnom životu ili prilikom uljepšavanja hramova, javnih objekata, kazališta, amfiteatara, domova, krajolika, nekropola i drugih arhitektonskih sklopova.

Kao primjer često se navodi izjava poznatog pisca i povjesničara, koji je značajan i za histarsku povijest, Plinija Mlađeg, koji je smatrao da potječe iz bogate obitelji, a posjedovao je u vlasništvu pet stotina robova. Svatko tko je posjedovao manje od osam robova smatrao se beznačajnim članom rimske zajednice.

Rimski pisac Gibon najbolje ocrtava kakav su bili duh i ozračje rimskog života i osobe, koja je koristila umjetničke predmete u svakodnevnom životu. Piše: *“U svojoj odjeći za stolom, u svojim kućama i svom namještaju, miljenici sreće su sjedinili mudrost življenja, eleganciju i sjaj, sve što je godilo njihovoj sujeti i zadovoljavalo njihovu čulnost. Te profinjivosti ... neki suvremeni moralisti su oštro osuđivali.”* U usporedbi s današnjim znanstvenim djelatnikom, sveučilišnim profesorom ili akademikom u financijskom pogledu, Plinije Mlađi bio bi Rockefeller ili Getti.

U Istri, kao području života članova carskih i senatorskih obitelji, te hijerarhijski brojnih službenika, svećenika i vojnika, naručivala su se i kupovala kvalitetno izrađena umjetnička djela kao i uporabni predmeti svakodnevnog života.

Danas je gotovo nemoguće obuhvatiti sve aspekte i primjene umjetničkog obrta u rimskom svijetu, može se samo naslutiti kakav se život odvijao i na kojoj razini u Istri, te kakve su sjajne izradevine kolale tržištem i nalazile svoje mjesto u raskošnim rezidencijskim maritimnim vilama ili bogatim rustičnim proizvodnim kompleksima.

Keramički proizvodi poput šalice tipa *Surus*, *terra nigra* i *terra sigillata* s minucioznim detaljima, ukrasima i oblicima, premda serijske obrtničke proizvodnje u kalupima, mogu se smatrati izrađevinama na višoj proizvodnoj razini nego serijska proizvodnja velikih količina amfora i drugih sličnih recipijenata proizvedenih na poluotoku ali i diljem Carstva.

Staklene boce, šalice i tanjuri, uvezeni predmeti sa Zapada i Istoka, također su serijski proizvod, ali s obzirom na debljinu stakla, prozirnost, boju, oblik, ukras, više su razine proizvodnje od brojnih lakrimarija i drugih posuda za svakodnevnu upotrebu. Zato višebojne pikside i zdjele tipa "mille fiori" plijene svojom unikatnom izradom i ljepotom i mogu nam dočarati ambijente građevina rimskih građana.

Nakit, posebno gume, premda po matrici serijske proizvodnje u akvilejskim radionicama, svakako su umjetnički predmeti obzirom na pojedinačnu obradu, ručno graviranje poludragog kamena karniola ili rjeđeg ametista. Isto se odnosi na jantarni i gagatov nakit. Srebrni i zlatni nakit, posebno gravirane narukvice su izrađevine serijskog obrta u kojima se ogleda i umjetnička crta, ako su osim tipoloških serija, pojedinačni uradak zlatara.

Način na koji su ti obrtnički i umjetnički predmeti dolazili u ruke kupaca najbolje opisuje Marcijal u

Sl. 3. Galižana, nadgrobna stela s portretom pokojnice (Foto: Mirko Jurkić)

Sl. 4. Pula - amfiteatar, aplika s prikazom egipatskog božanstva Hathor (Foto: Mirko Jurkić)

svojim Epigramima (VII, 61) kada kaže: "Za stupove više nisu vezani lancima kondiri za vino ... niti prčvarnice za jelo zakrčuju ulice prepune razbijenih tanjura, brijlač, gostioničar, kubar i mesar ostaju u svojim prostorijama. Sada vidimo pravi Rim, koji je donedavno bio jedna ogromna prodavaonica ...".

Ovakvoj slici Rima, ali i drugih rimskih gradova, koji su trošili na tisuće isključivo nisko vrijednih obrtničkih, ali ne i umjetnički oblikovanih keramičkih posuda, pokušao je stati na kraj car Domicijan krajem 1. stoljeća posl. Kr., kada je donio naredbu kojom je zabranio trgovcima i zanatlijama da izlažu i prodaju svoju robu na ulicama grada.

Usprkos tome, grad Rim kao i drugi veliki proizvodni centri bili su mjesta trgovine raznovrsnim sirovinama i njihovim raspodjeljivanjima po malim obrtničkim i zanatlijskim radionicama za preradu u raznovrsni proizvod. Drvo su obrađivali stolari (*citrarii*), zlato zlatari (*aurifices*), kožu kožari i obučari (*caligarii*), a sve te zanatlije su radile u svojim radnjama, obično pred mušterijama i dovršene proizvode svog umijeća s više ili manje umjetničkog izričaja na otvorenom stolu radionice.

Umjetnički obrt bio je bitan u građevinarstvu, ali i unutrašnjoj izvedbi i dekoraciji prostora. Možda nikada nakon destrukcija antičkog života ne bi bilo moguće rekonstruirati značaj obrta i umjetničkog izričaja da fresko slikarije iz Pompeja, Herkulana, Rima, Ostije, Akvileje i drugih antičkih gradova Mediterana i Istoka nisu oslikale i trajno zabilježile životne scene, kultne i ritualne prikaze, oblike zgrada i prirodnih pejzaža, palača, brodova i pristaništa, žena i muškaraca s nakitom, odjećom, raznim priborima od stakla i metala kojima su se kitili ili branili ukrašenim oružjem.

Kada se govori o rimskoj arhitekturi, Istra nam pruža cijeli spektar djelomično ili bolje sačuvanih temeljnih dijelova zgrada u insulama kao npr. u Puli i Nezakciju,

Sl. 5. Pula, ostava brončanog posuda uz cestu prema Nezakciju, vrč s prikazom Prijapa (Foto: Kristina Džin)

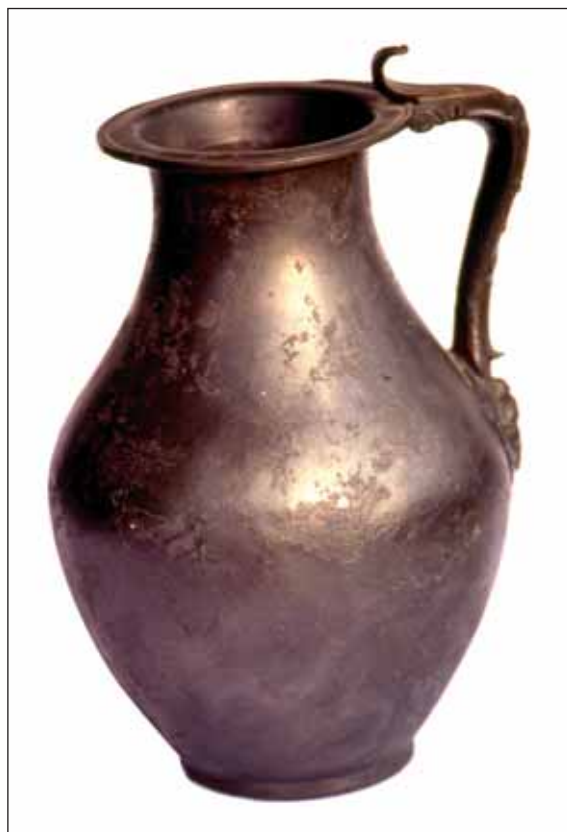
Sl. 6. Medulin-Burle, zlatne naušnice sa smaragdima (Foto: Enzo Morović)

Sl. 7. Pula - Marsovo polje, višebojna staklena pixida (Foto: Enzo Morović)

ali i izuzetno komponiranih gradskih vila. Posebno se tipski razlikuju vile rustike u prstenu oko Pule i Poreča, od rezidencijske vile Verige na Brijunima, vile u Valbandonu, tzv. Schwalbove vile u Barbarigi ili tzv. Krispovog maritimnog rezidencijskog kompleksa na Vižuli kod Medulina. Nalazi s ovih rimskih lokaliteta u Istri dali su brojnu građu za detekciju stila, obrtničkog izričaja, umjetničkog dostignuća i razine života u tim građevinama i okolici.

Sigurno su prilikom izgradnje, restauracije i dekoracije slijedile Vitruvijeve napatke, koji su bili paradigma odličnom staležu koji je u Istri vršio časne funkcije poput edila, magistrata, svećenika i trgovaca. Trebalo je graditi visoka raskošna predvorja, vrlo prostrane atrije i peristile, oblikovati što prostranije parkove i aleje, sve prema veličini dotičnog dostojanstvenika (*O Arhitekturi*, VI, V, 1). U Istri, sve u skladu s navedenim uputama, posebno su značajni podni i zidni mozaički detalji od kojih se svakako izdvaja *tegula vermiculata* kao jedinstven primjerak s likom Dioniza iz rimske vile u Verigama na Brijunima. Kompozicija "Kažnjavanje Dirke" iz urbane vile u Puli, kvalitetan rad antičkog mozaičara nosi u sebi i umjetničkih značajki kao i mozaik s kantarosom i dva pauna iz Pule.

Javni prostori, posebno forum, peristil i lođe ili niše s carskim kultovima ili božanstvima oblikovali su i

dekorirali umjetnički uvezeni mramorni portreti i statue. Kamene skulpture, posebno portreti republikanskog doba, te Antonije Minor i Agripine Minor iz Pule julijevsko-klaudijevske loze, te portreti žene i muškarca antoninijevske dinastije iz Plomina, nisu u Istri brojni, ali su svakako visoke umjetničke vrijednosti.

Duh, stil, moć i bogatstvo odražavali su se i na nadgrobnim spomenicima, koji su se nizali na vidjelo prolaznicima uzduž glavnih prometnica koje su vodile iz grada u predgrađe (*suburbium*). Tako se teško može zamisliti Pula, Nezakcij, Poreč, Labin, Buzet, Novigrad i Umag s mnoštvom nadgrobnih spomenika, umjetničkih ili zanatskih izrađevina, koji okružuju rimsku urbanu sredinu. Bez obzira na umjetničko ili čisto obrtničko oblikovanje tih sepulkralnih spomenika, njihova pojavnost u prostoru djelovala je češće zastrašujuće nego lijepo i izazivala dojam pijeteta. Najbolje je ovaj osjećaj izrazio Dante promatrajući sarkofage u Puli na Marsovom polju kada kaže: "*Si com'a Pola presso del Quarnaro, Fanno i sepolcri tutto il loco varo*". Međutim, upravo ovi spomenici, obrtnička, radionička ili umjetnička djela,

ukazuju na činjenicu bogatstva antičkih spomenika Pule, na naročitu prostranost i raznovrsnost nekropola, koje su potakla mnoga imena renesanse i baroka da ih opišu, spomenu u radovima, skiciraju na papiru ili čak umjetničko-tehnički dokumentiraju (Piranesi, Cassas, Burton, Turner i dr.). Usprkos tomu, funerarni kameni pulski spomenici variraju od nespretnih klesarskih izrađevina do visoke umjetničke razine reljefa s mauzoleja u Puli.

Sve grupe uporabnih predmeta (zlatno i srebrno prstenje s gemama od karniola, jantarno prstenje, zlatna ogrlica sa smaragdnom perlama, srebrni i brončani nakit) i rimskih spomenika većim su dijelom otkrivene u nekropolama (Pula, Medulin, Nezakcij, Savudrija,

Sl. 8. Nezakcij, posude od gorskog kristala (Foto: Enzo Morović)

Sl. 9. Medulin - Burle, stakleni kalež (Foto: Igor Zirojević)

Sl. 10. Brijuni-Verige, mozaik iz triklinija vile s prikazom usnulog Dionisa (Foto: Duško Marušić-Čiči)

Sv. Ivan Kornetski i dr.), a pojedinačni nalazi kamene i mozaičke antičke baštine potječu iz Poreča, Pule, Brijuna, Valbandona, Pomera, Medulina, Nezakcija i Plomina.

Ovi spomenuti materijalni uradci umjetničkog obrta, očito govore i o duhovnom aspektu rimskog stanovništva u širem smislu. Pod duhovne aspekte ovdje se ne misli samo na religijske, koji su neminovno sastavnica života i koji su također imali svoje materijalne odraze u zavjetnim spomenicima i hramovima od kojih nam kao primjer i danas stoji Augustov hram u Puli, već i objektima javnog značaja kao što su slavoluci (Slavoluk Sergijervaca) i gradska vrata (Herkulova i Dvojna vrata), dva rimska kazališta i amfiteatar.

Pod duhovnim se u suštini misli na svijest čovjeka koji je težio ka ugodnom ali i lijepom funkcionalno umjetničkom obliku, da bi u postignutim civilizacijskim standardima mogao sticati i sticao maksimum zadovoljstva za života i ostavio kao pokojnik značajan trag živima.

KRATICE:

AAAd	<i>Antichità Altoadriatiche, Atti delle Settimane di Studi aquileiesi, Aquileia - Udine</i>
ACRS	<i>Atti, Centro di ricerche storiche, Rovigno - Trieste</i>
AMSI	<i>Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia Patria, Parenzo - Venezia - Trieste</i>
AN	<i>Aquileia Nostra, Rivista dell'Associazione nazionale per Aquileia, Aquileia</i>
AP	<i>Arheološki pregled, Arheološko društvo Jugoslavije, Beograd -Ljubljana</i>
HA	<i>Histria archaeologica. Arheološki muzej Istre, Pula</i>
HAG	<i>Hrvatski arheološki godišnjak, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Zagreb</i>
HAnq	<i>Histria antiqua, Međunarodni istraživački centar za arheologiju Brijuni-Medulin, Pula</i>
IHAD	<i>Izdanja, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb</i>
JZ	<i>Jadranski zbornik, Povijesno društvo Istre, Povijesno društvo Rijeke, Pula - Rijeka</i>
KAMI	<i>Katalog, Arheološki muzej Istre, Pula</i>
KPSI	<i>Kulturno-povijesni spomenici Istre, Arheološki muzej Istre, Pula</i>
MEFRA	<i>Mélanges de l'école française de Rome, Rome</i>
MK	<i>Monografije i katalozi, Arheološki muzej Istre, Pula</i>
VAPD	<i>Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku, Arheološki muzej, Split</i>

LITERATURA:

- ALFIERI, N., *Le vie di comunicazione dell'Italia Settentrionale, Arte e civiltà romana dell'Italia Settentrionale, Cat. della Mostra, vol. 1, Bologna 1963.*
- BEGOVIĆ, V.-SCHRUNK, I. *Brijuni. Prošlost, graditeljstvo, kulturna baština, Zagreb 2006.*
- CALVI, M.C., *Le ambre romane di Aquileia, AN, vol. 48, Aquileia-Udine 1977, 94-104.*
- CALVI, M.C., *Le arti suntuarie, Da Aquileia a Venezia, Aquileia-Udine 1980, 453-505.*
- CALVI, M.C., *Le collezioni di arti suntuarie del Museo di Aquileia, AAAAd, vol. 24, Aquileia - Udine, 29-38.*
- CALVI, M.C., *Le ambre romane di Aquileia: aspetti e problemi, Lungo la via dell'ambra, Udine 1996, 13-20.*
- CALVI, M.C., *Aquileia. Le ambre romane, Aquileia 2005.*
- CAMBI, N., *Imago animi - Antički portret u Hrvatskoj, Split 2000.*
- CAMBI, N., *Antika, Zagreb 2002.*
- CAVALIERI MANASSE, G., *La decorazione architettonica romana di Aquileia, Trieste, Pola, I, Letà repubblicana, augustea e giulio-claudia, Aquileia 1978, 1-204.*
- D'ARMS, J.H., *Rapporti socio-economici fra città e territorio nella prima età imperiale, AAAAd, 15, Udine 1979, 549-573.*
- DEGRASSI, A., *La rappresentazione dell'Istria nella Tabula Peutingeriana, Bull. Del Museo dell'Impero romano, 10, Roma 1939, 65-82.*
- DEGRASSI A., *Aquileia e l'Istria in età romana, Scritti aquileiesi offerti a Giovanni Brusin, Aquileia 1953, 51-65.*
- DEGRASSI A., *L'esportazione di olio e olive istriane nell'età romana, AMSI, n.s. 4, Trieste 1954, 104-112.*
- DŽIN, K., *Helenistički utjecaji na oblikovanje i dekoraciju Slavoluka u Puli, JZ, 14/1990 - 1991, Pula - Rijeka 1991, 11-32.*

- DŽIN, K., *Prilog poznavanju slavoluka Sergijevaca u Puli*, HANq, 3, Pula 1997, 93-99.
- DŽIN, K., *Dekoracija Augustovog brama u Puli*, HANq, 4, Pula 1998, 139-146.
- DŽIN, K., *Sjaj antičkih nekropola Mutile / Splendour of antique Mutila's Necropoles*, KAMI, 58, Pula 2000, 7-24.
- DŽIN, K., *I gioielli d'oro della necropoli di Burle (Medolino)*, ACRS, 34, Rovigno-Trieste 2004, 33-49.
- DŽIN, K., *Cult and Mythological Representations as decorative elements of public Buildings in Roman Pola*, Akti VIII. Međunarodnog kolokvija o problemima rimskog provincijalnog umjetničkog stvaralaštva, Zagreb 2005, 183-190.
- DŽIN, K., *Anillo con una gema, Roma Senatus Populus Que Romanus*, Catálogo, Madrid 2007, 291.
- DŽIN, K., *Antička i kasnoantička nekropola Burle u Medulinu / Antique and late antique Necropolis of Burle in Medulin*, KAMI, 76, Pula 2008, 16-21.
- DŽIN, K., *A unique emerald Necklace from the Antique Necropolis of Burle near Medulin in Istria*, HANq, 18-1, Pula 2009, 363-372.
- DŽIN, K., *Figural and floreal reliefs of the Sergii Arch in Colonia Pola*, Jurišićev zbornik, Zagreb 2009, 143-150.
- FADIĆ, I., *Četverokutni i poligonalni stakleni recipijenti iz Arheološkog muzeja Istre*, IHAD, 11/2, Pula 1986, 99-118.
- FADIĆ, I., *Aenona e le ambre antiche*, Quaderni friuliani di archeologia, 5, 1995, 77-90.
- FADIĆ, I., *Antički jantar u Liburniji*, IHAD, 19, Zagreb, 159-167.
- FISCHER, G., *Das römische Pola*, München 1996.
- GAGETTI, E., *Anelli di età romana scolpiti in ambra e in pietra dura della collezione di Toppo presso i Musei Civici di Udine*, AN, 71, Aquileia-Udine 2000, 193-250.
- GNIRS, A., *Pola. Ein Führer durch die antike Baudenkmäler und Sammlungen*, Wien 1915.
- GOBIĆ BRAVAR, Đ., *Antički mramori s arheološkog lokaliteta Vižula kod Medulina*, HANq, 14, Pula 2006, 315-321.
- GREGL, Z., *Ranocarski pebari na nozi s dvije ručke iz Hrvatske*, HANq, 18-1, Pula 2009, 433-438.
- GRIMAL, P., *Rimska civilizacija*, Beograd 1968.
- JURIŠIĆ, M. - ORLIĆ, M., *Brijuni, Uvala Verige, Antička luka*, AP, 28, Ljubljana 1987, 98-99.
- JURIŠIĆ, M., *Podmorska arheološka istraživanja na Vižuli - pokretni nalazi*, HANq, 14, Pula 2006, 303-313.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Meduze na reljefima Arheološkog muzeja Istre u Puli*, HA, 1/1, Pula 1970, 29-52.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Portreti na nadgrobnim stelama Zbirke antičkog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli*, JZ, 8, Rijeka-Pula 1972, 359-382.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Istraživanje dijela rimske inzule na Usponu Frana Glavinića 6 (Prilog topografiji antičke Pule)*, HA, 4/2, Pula 1973.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Monumenti romani sul territorio di Piguenta e di Rozzo*, ACRS, 8, Rovigno - Trieste 1977-1978, 9-38.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Lo sviluppo di alcuni centri economici sulla costa occidentale dell'Istria dal I al IV secolo*, ACRS, 12/1981 - 1982, Rovigno - Trieste 1982, 7-31.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *I mosaici antichi dell'Istria, III Colloquio internazionale sul mosaico antico*, Ravenna 1984, 167-176.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *L'Istria in epoca romana*, MK, 1, Pula 1985, 54-96.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Antička i kasnoantička nekropola Burle kod Medulina. Prethodni izvještaj, 1979-1981*, IHAD, 11/2, Pula 1987, 167-188.
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Antički bramovi na forumu u Nezakciju*, HANq, 2, Pula 1996, 81-90.

- JURKIĆ GIRARDI, V., *Dva centra carskog kulta rimske Istre, HAnq, 4, Pula 1998, 23-36.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Istria in the Roman and Late Roman periods, The magic of Istria, Pula 2000, 31-42.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Najznačajnije nekropole i groblja u prapovijesnoj, antičkoj i ranosrednjovjekovnoj Istri, HAnq, 8, Pula 2002, 11-36.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Storia delle ricerche sull'anfiteatro di Pola, ACRS, 33, Rovigno - Trieste, 2003, 9-62.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Dubovna kultura antičke Istre, knj. I: Kultovi u procesu romanizacije antičke Istre, Zagreb 2005.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Reliefs and Sculptures of Dieties and Mythological Represantation as determining Factors of the spiritual Life in Antique Istria, Akti VIII. Međunarodnog kolokvija o problemima rimskog provincijalnog umjetničkog stvaralaštva, Zagreb 2005, 191-195.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Rimski kompleks maritimne vile u Valbandonu (Fažana), Fažanski libar, 1, Fažana 2006, 45-52.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Archaeological research of the maritime Roman/Late Roman Villa on the Vižula Peninsula (Isola del Vescovo) near Medulin in 2006 and 2007, HAnq, 15, Pula 2007, 473-478.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Spoznaje o antičkoj maritimnoj vili na Vižuli kod Medulina (istraživanja 2006. i 2007.), I. Porečki susreti arheologa. Rezultati arheoloških istraživanja na području Istre, 1, Poreč 2008, 89-104.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Jupiter Ammon. The group decoration on the Forum in Colonia Pola (Croatia), Jurišićev zbornik, Zagreb 2009, 190-197.*
- JURKIĆ GIRARDI, V., *Scavi recenti di una villa dell'epoca constantiniana a Medulin (Croatia), Il cristianesimo in Istria fra tarda antichità e alto medioevo, Citta di Vaticano 2009, 169-185.*
- JURKIĆ GIRARDI, V.-DŽIN, K., *Značaj rimskih nekropola u Istri, MK, 13, Pula 2002, 39-82.*
- JURKIĆ GIRARDI, V.-DŽIN, K., *Isola del Vescovo (Vižula). Complesso marittimo residenziale antico e tardoantico nei pressi di Medolino. Campagna di ricerche 2005, ACRS, 36, Rovinj 2006, 473-486.*
- JURKIĆ GIRARDI, V.-DŽIN, K., *Agrippina's Portrait in Connectiom with Romain Female Portraits from Ager Polensis and Ager Nesactiensis, VAPD, 99, Split 2006, 113-121.*
- LIMENTANI CALABI, I., *Gemmarius, Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale, III, Roma 1960, 808-809.*
- MARDEŠIĆ, J., *Jantar, Longae Salonae, 1, Split 2002, 175-200.*
- MASELLI SCOTTI, F., *Presupposti per l'individuazione di Aquileia come terminale della via dell'ambra in epoca romana, Lungo la via dell'ambra, Udine 1996, 125-129.*
- MATIJAŠIĆ, R., *Campus Martius. Antička nekropola između Premanturske i Medulinska ulice u Puli, MK, 8, Pula 1991.*
- MATIJAŠIĆ, R., *Urbana arheologija u Puli, HAnq, 1, Pula 1995, 37-46.*
- MATIJAŠIĆ, R., *Antička nekropola kod Nezakcija. Pokušaj sistematizacije starih i novih podataka iz istraživanja 1900.-1904., 1908. i 1984. godine, HAnq, 2, Pula 1996, 117-138.*
- MATIJAŠIĆ, R., *Kamena arhitektonska dekoracija bramova u Nezakciju, HAnq, 2, Pula 1996, 91-116.*
- MARIJAŠIĆ, R., *Gospodarstvo antičke Istre, Pula 1998.*
- MATIJAŠIĆ, R., *Antička Pula s okolicom, Pula 1996.*
- MEDER, J., *Podni mozaici u Hrvatskoj od 1. do 6. stoljeća, Zagreb 2003.*
- MIHOLJEK, I., *Podmorska arheološka istraživanja ostataka arhitekture poluotoka Vižula kod Medulina, HAnq, 14, Pula 2006, 291-301.*
- MIHOLJEK, I., *Lokalitet: Vižula - podmorje, HAG, 4/2007, Zagreb 2008, 322-324.*
- MIRABELLA ROBERTI, M., *Notiziario Archeologico, 1935 - 1936, AMSI, 47, Parenzo 1937, 285-307.*

- MIRABELLA ROBERTI, M., *Notiziario archeologico, 1937 - 1939, AMSI, 50, Parenzo 1940, 233-264.*
- MIRABELLA ROBERTI, M., *Notiziario archeologico, 1940 - 1948, AMSI, 53, Venezia 1949, 271 i d.*
- MLAKAR, Š., *Istra u antici, KPSI, 4, Pula 1962.*
- NARDELLI, B., *Gemme, Longae Saloniae, I, Split 2002, 203- 214.*
- OVIDIUS, *Metamorfoze (prijevod: T. Maretić), Zagreb 1907.*
- PAIĆ, A., *Sarius šalica iz rimske rustikalne vile na stanciji Peličeti, HAnq, 18-2, Pula 2009, 97-101.*
- PLINIUS C, SEC., *Naturalis historia (prijevod: D.E. Eichholz), London 1971.*
- RADIĆ ROSSI, I., *Sjećanje na vrijeme Tritona i Nereida. O vjeri i obredima na antičkim brodovima, HAnq, 13, Pula 2005, 143-155.*
- SENA CHIESA, G., *Gemme del Museo Nazionale di Aquileia, I, II, Associazione nazionale di Aquileia, Aquileia 1966.*
- STARAC, A., *Rimsko vladanje u Istri i Liburniji, Histrija, I, MK, 10/1, Pula 1999, 1-194.*
- STARAC, A., *Tragovima kamenoklesara, MK, 17, Pula 2006.*
- SUIĆ, M., *Antički grad na istočnom Jadranu. Zagreb 1976.*
- TACITUS, *The Agricola and the Germania (prijevod: GH. Mattingly), Harmondsworth 1973.*
- TASSAUX, F., *Laecanii, recherche sur une famille senatoriale, MEFRA, 94, 1982, 227-269.*
- TASSAUX, F., *L'implantation territoriale des grandes familles d'Istrie sous le haut empire romain, Problemi storici, 1983, 1, 193-229.*
- TASSAUX, F., *La population et la société de Parentium, AAAd, 28, Udine 1986, 157-182.*
- TASSAUX, F., *La société de Pola et Nesactium sous le haut-empire romain, Tipologia di insediamento e distribuzione antropica nell'area veneto-istriana dalla protostoria all'alto medioevo, Atti del Seminario di Studio - Asolo 1989, Monfalcone 1992, 135-145.*
- TOMASELLI, C., *Le gemme di età romana dei Civici Musei di Udine, Udine 1993.*
- UGGERI, G., *Relazioni maritime tra Aquileia, la Dalmazia e Aleksandria, AAAd, 26, Aquileia - Udine, 165 e seg.*
- VIDRIH PERKO, V., *Amphorae of the Eastern Adriatic and its Northeastern Hinterland, Les routes de l'Adriatique antique. Géographie et économie, Bordeaux-Zadar 2006, 209-224.*
- ZANKER, P., *Arte romana, Roma-Bari 2008.*

SUMMARY

CRAFT ARTEFACTS AND THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF THE INHABITANTS OF ANTIQUE ISTRIA

Vesna GIRARDI JURKIĆ

A craft is a skill involving a number of activities of artists and craftsmen, executors of artistic ideas and creators of templates that shape, as well as spiritually enrich, the everyday life of individuals or a community.

The level of material and spiritual reality in antique Istria depended not only on the economic and social level of the client and on his taste and education, but also on the ability of the creator and executor of the work.

In Istria, where members of imperial and senatorial families as well as numerous officials, priests, and soldiers lived, high-quality works of art, as well as practical everyday artefacts, were commissioned and bought.

Ceramic artefacts like cups of the Sarius-Surus type, terra nigra and terra sigillata with minute details, decorations and forms, even though mass produced in moulds by craftsmen, can be considered to be more sophisticated products than large quantities of mass-produced amphorae or similar receptacles.

Glass bottles, cups and plates imported from the West and East were also mass produced, but given the thickness of the glass, transparency, colour, form, and decoration, they are more sophisticated than numerous lacrimarii and other practical everyday vessels. This is why multicoloured pyxides and "millefiori" type bowls capture our attention with their unique execution and beauty.

Jewellery, particularly gemstones, although made using a matrix for mass production in the workshops of Aquileia, are certainly works of art given that they were individually processed. In other words, the semiprecious stone, carneol,

or more rarely amethyst, was engraved by hand. The same is true for amber and jet jewellery.

Silver and gold jewellery and, in particular, engraved bracelets were mass produced by craftsmen, wherein artistic features can be noticed if they were individually made by a jeweller outside a typological series.

Details of floor and wall mosaics are particularly significant. Tegula vermicula from the Roman villa in Verige Bay on one of the Brijuni Islands is especially distinguished as a unique example bearing the image of Dionysus. The composition "Punishment of Dirce" from an urban villa in Pula, a high-quality work of an antique mosaic maker, also has certain artistic qualities.

Stone sculptures, especially portraits from the Republic era, and those of Antonia Minor and Agrippina Minor from Pula, members of the Julio-Claudian dynasty, and the portraits of a woman and a man of the Antoninian dynasty from Plomin, are not numerous in Istria, but certainly have high artistic value. Funerary stone monuments range from awkward stonemasonry executions to a high artistic level seen in the reliefs of the mausoleum in Pula.

All these groups of practical items and Roman monuments have been recovered mainly from necropolises (Pula, Medulin, Nesactium, Savudrija, Sv. Ivan Kornetski, and others), while individual finds of the stone and mosaic antique heritage have been recovered in Poreč, Pula, Nesactium, and Plomin. Presenting and giving value to individual works of art of antique Pula.